Sportovní talent versus nadání

Sports talent vs. giftedness

Michal Vičar

Fakulta sportovních studii, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika

Abstrakt

Na sportovní talent a nadání je v České republice tradičně nahlíženo jako na statické atributy. Jsou považovány za souhrn vloh uplatňovaných v konkrétní sportovní disciplíně, když za talent je považována vyšší míra predispozic oproti nadání. V textu je toto tradiční pojetí porovnáváno s dynamickými přístupy uplatňovanými v psychologii a sportovní psychologii, především pak s Diferencovaným modelem talentu a nadání Gagného a Emergeneticko-epigenetickým modelem vývoje talentu Simontona. Je vytvořená nová definice termínů, kdy jsou považovány za synonyma. Formuje se tak podklad pro multidisciplinární, holistický přístup pro identifikaci sportovního talentu a jeho rozvoj.

Abstract

Czech kinanthropology views sports talent and giftedness as static attributes. They are considered to be a sum of predispositions within a specific sport discipline. Talent, in contrast to giftedness, denotes predispositions of a higher quality, with physical abilities playing only a minor role in both of them. This paper compares this conventional interpretation with dynamic approaches utilised in psychology and sport psychology, primarily with Gagné's Differentiated Model of Giftedness and Talent and Simonton's Emergenetic and Epigenetic Model of Talent. A new definition of terms is proposed where talent and giftedness are regarded as synonyms with appropriate physical abilities as their significant constituents. A base for a multidisciplinary holistic approach to sports talent identification and its development is thus being formed.

Klíčová slova: *sportovní talent, sportovní nadání, schopnost, vloha, dynamický rámec, potenciál*

Keywords: *sports talent, sports giftedness, skill, aptitude, ability, potential*

ÚVOD

„Buďme vším, čím můžeme být" napsala britská sportovní psycholožka Angela Abbottová (Abbott & Collins, 2002, 78). Odkazuje na realizaci lidského potenciálu a také na skutečnost, že v každé generaci je promarněno obrovské množství lidských talentů. Toto mrhání dle Csikszentmihalyiho, Rathunde a Whalena (1993) pramení zejména z nedostatku znalostí o talentu, z neporozumění jeho podstatě. Bez pochopení jeho podstaty pak není možná jeho spolehlivá identifikace ani jeho rozvoj. Právě na otázku, co je to sportovní talent (*talent)* a nadání (*giftedness)* a jestli se nějak odlišují, hledám odpověď v tomto textu.

V České republice je hluboce zakořeněná definice zavedená Peričem (2006, Perič in Perič & Suchý, 2010), vycházející v kinantropologickém paradigmatu. Vystihuje také postoje velké části tuzemských trenérů. Domnívám se také, že Peričovo pojetí redukuje kvalitu těchto fenoménů. Právě pomocí komentování Peričovy definice především z psychologické a sportovně psychologické perspektivy chci analyzovat hlavní vlastnosti sportovního talentu a nadání. Mým cílem ale není zcela rozporovat Peričovu koncepci. Spíše chci poukázat na její limity z pozice oborů, které se tradičně těmito termíny zabývají. Zároveň rozšíření vnímání pojmů o důležité složky a holistický

náhled považuji za nezbytný krok pro úspěšnou identifikaci a rozvoj sportovního talentu a nadání, spojeného s vrcholnou výkonností.

VÝCHODISKA

Talent a nadání podle Periče

Klíčovou publikací v České republice, která se věnuje talentu ve sportovní oblasti, je kniha *Výběr sportovních talentů* T. Periče (2006). Autor zde nejprve uvádí východiska pro své definice talentu a nadání – encyklopedii *Diderot* (2001) a *Velký sociologický slovník* (Petrusek & Vodáková, 1996). Na základě analýzy uvedených vysvětlení v těchto publikacích tyto pojmy definuje. Nejprve popisuje vlohy, které považuje za základní dispozice jednotlivce, vyjadřující potenciál pro budoucí výjimečné výkony. Vlohy se podle něj nemusí za celý život projevit, protože jedinec například nevyrůstal v prostředí vhodném pro jejich uplatnění. Jako příklad autor uvádí obyvatele rovníkové Afriky, který disponuje vynikajícími vlohami pro lyžování, ale protože za celý život nespatří sníh, dispozice se u něj nikdy nemanifestují. Nadáním Perič označuje spojení vloh s určitou oblastí činnosti. Jedná se tedy v podstatě o projevené skupiny vloh – například vlohy rychlostní či vytrvalostní. Příkladem může být jedinec, který má nadání pro basketbal (ovládání míče, pohyb, souhra apod.), ale jeho výška v dospělosti činí jen 155 cm. Talent definuje Perič jako „příznivé seskupení vloh pro činnost, kterou chceme vykonávat. Ve sportu hovoříme o talentu tehdy, tvoří-li morfologické, fyziologické i psychologické dispozice optimální předpoklady pro provádění daného sportovního výkonu“ (Perič 2006, 13). Jednotlivec se může „k těmto požadavkům více či méně blížit a podle míry přiblížení hovoříme o míře talentovanosti“ (Perič 2006, 14). Lze tedy říci, že v Peričově přístupu je talent ideální konfigurací vrozených předpokladů pro určité sportovní odvětví, se kterou může být adept srovnáván.

Toto pojetí upřesňuje autor dále ve své publikaci *Identifikace sportovních talentů* (Perič & Suchý, 2010, 39), kde uvádí, že „talent je příznivé seskupení vloh, na kterém se obvykle podílí především somatické, popř. kondiční předpoklady, již méně se v nich odráží např. osobnostní vlastnosti a v podstatě minimálně se podílí morálně volní rysy osobnosti.“

Perič (in Perič & Suchý, 2010) dále popisuje úroveň talentu u člověka jako atribut odpovídající maximálnímu projevenému výkonu. Rozlišuje přitom několik úrovní talentu. To, do které úrovně jedinec spadá, odpovídá v podstatě jeho maximálnímu předvedenému výkonu. Vše dokumentuje na příkladu z hokeje. Uvádí, že v České republice hraje v jednom žákovském ročníku cca 1200–1500 hráčů. Z těch se jen přibližně 80 (5–7 %) prosadí do juniorských extraligových výběrů (18–19 let). Z těchto cca 80 juniorů se do seniorské nejvyšší soutěže dostane kolem 20 hráčů (1,5 %), z nichž se v reprezentaci v průměru uchytí 2–3 (0,15 %). A v NHL, nejkvalitnější soutěži na světě, se mezi stabilně nejlepšími hráči uplatní opět pouze 2–3 z předchozího počtu (0,015 %). Perič (2010) pak hledá odpověď na otázku, kteří z výše jmenovaných hráčů spadají do kategorie „talent“. Jako hranici arbitrárně stanovuje 3 procenta.

Shrnu-li to, nadání a talent jsou pro Periče termíny označující dva odlišné fenomény. Talent vnímá kvantitativně na vyšší úrovni než nadání. Talent i nadání jsou souborem vloh – predispozic, nezahrnuje získané či naučené elementy. Proto jsou talent i nadání podle něj v čase stabilní. Vztahují se k vybrané oblasti činnosti, zatímco osobnostní vlastnosti jsou jejich méně významnou součástí a morálně volní rysy osobnosti součástí v podstatě zanedbatelnou. Talent a nadání tedy mají v Peričově pojetí následující rysy:

1. vrozenost,
2. stabilita v čase,
3. vztah k oblasti lidské činnosti,

4. malý či zanedbatelný podíl psychických vlastností,
5. rozlišení mezi pojmy talent a nadání na základě kvantity,
6. úroveň talentu spojená s projeveným maximálním výkonem,
7. tři procenta těch nejlepších jsou označována za talentované.

Definice základních termínů

Abych mohl navrhnout pojetí, které na talent a nadání nahlíží holisticky z méně redukující perspektivy, je třeba nejprve blíže popsat příbuzné termíny. Těmi jsou výkon, vloha a schopnost. Tyto pojmy bývají často zaměňovány.

Termínem *výkon* (*performance*) budu označovat „výsledek učení, ať už formálního či neformálního, samostudia nebo procvičování dovednosti" (Carrol, 1996, 17). Zároveň tím však bude myšleno i úspěšné uplatnění tohoto výsledku v sociálním kontextu (Sternberg, 2003). V textu se bude objevovat také pojem *vrcholový/špičkový výkon* (*peak performance*). Ten odkazuje na dosahování jedinečných výsledků v rámci určité činnosti.

Vloha (*aptitude*) je zcela vrozený předpoklad člověka k nějaké duševní, fyzické činnosti nebo fyziologickému či antropometrickému růstu. Někdy se také pro vlohu užívá označení *predispozice*, které lze v podstatě považovat za synonymní. Pro sportovní oblast pak Geron (1978) dělí vlohy na dvě skupiny. Do první skupiny zařazuje předpoklady, které lze nalézt u šampiónů v daném sportovním odvětví, které se přímo promítají do sportovního výkonu. Druhou skupinou předpokladů jsou kvality nutné k tomu, aby se tyto vlohy u jedince rozvinuly. Jedná se tedy o predispozice, které podmiňují sportovní růst.

Schopnost (*ability*) definuje Carroll (1996, 14) jako „variace v individuálních kapacitách odpovídat úspěšně na úkoly lišící se v obtížnosti a pravděpodobnosti, že daný jedinec dokáže tyto úkoly provést". Podle Jensena (1999) se do jisté míry jedná o biologickou proměnnou, která je však částečně přenášena geneticky (McGue & Bouchard, 1998) a částečně utvářena prostředím (Ceci, 1996). To znamená, že její úroveň není stabilní. Je to kvalita, způsobilost, která umožňuje prokázat specifický výkon v jedné či více oblastech v daném čase. Výslednou kvalitu schopnosti tedy tvoří jak vrozený základ (vloha), tak do značné míry environmentální vlivy, například trénink či stimulující prostředí.

DISKUSE

Rozlišení talentu a nadání

Lze rozlišit sportovní talent a nadání? Většina klíčových anglicky píšících badatelů pojmy talent a nadání nerozlišuje a považuje je za synonyma (např. Davis & Rimm, 1998; Mönks & Mason, 2000; Tannenbaum, 2003; ze sportovní oblasti pak Abbott, Collins, Martindale, & Sowerby, 2002; Baker, Schorer, & Cobley, 2012; Durrand-Bush & Salmela, 2001). V České republice tento přístup reprezentují v psychologii například Hříbková (2009) či Portešová (2005), ve sportovní oblasti pak Mudrák (2009). Nediferencovat mezi pojmy doporučuje sportovní psycholog Dočkal (1983) ve své důkladné analýze obou pojmů.. Jejich historickým a lingvistickým rozborem dochází k přesvědčení, že znamenají totéž, navíc i v běžné řeči jsou užívány jako synonyma. Proto na rozdíl od Periče doporučuje považovat termíny za zaměnitelné.

Řada autorů však pojmy odlišuje na základě různých kritérií. Těmi se budu obšírněji věnovat v následujícím textu. Poukazují totiž na odlišné vlastnosti talentu a nadání.

Potenciál k budoucímu výkonu

Obecně se autoři (včetně těch, co termíny rozlišují) shodují na tom, že talent i nadání je potenciál k výkonu či úspěchu v určité oblasti lidské činnosti, který může či nemusí být rozvinut v závislosti na působení vnějšího prostředí, vlastní aktivity a řady dalších faktorů. Talent i nadání představují tedy nutnou, nikoli však postačující podmínku pro budoucí výjimečný výkon (Tannenbaum, 2003). Označují skupinu lidských vlastností, na jejichž základě lze již předem do jisté míry uvažovat o vyšší budoucí úrovni výkonu a o množství vynaloženého úsilí nutného k jeho dosažení (Brown, 2002). Jednotní jsou badatelé i v názoru, že talent a nadání bývají do jisté míry vrozené (Yun Dai & Coleman, 2005). S tím souhlasí i Howe, Davidson a Sloboda (1998), kteří uvádějí, že talent a nadání jsou alespoň částečně dědičné.

Perič (2006; Perič & Suchý, 2010) v kontextu talentu a nadání hovoří pouze o vlohách – tedy o čistě vrozených atributech. Výše zmínění badatelé se však shodují na tom, že se jedná především o *aktuální potenciál* ve vztahu k budoucímu výkonu a jeho rozvoji. V něm jsou však obsažené i naučené a získané komponenty – například vlivy prostředí či aplikovaného tréninku. Teoreticky vzato, potenciál pro budoucí výkon s talentem v Peričově pojetí lze ztotožnit pouze s okamžikem početí člověka – tedy v době, kdy je potenciál zcela spojen s jeho genofondem a vlohami.

Jistou oporu pro spojení nadání a talentu s čistě vrozenou složkou lze nalézt v populárních pracích Gagného (1985; 2004; 2011). Ten podobně jako ostatní badatelé hovoří o vlohách jako o vrozených jednotlivých předpokladech, které nazývá *přirozené schopnosti*. Za nadání pak považuje souhrn těchto vloh uplatnitelných v nějaké oblasti lidského snažení, přičemž vymezuje čtyři takové oblasti (intelektuální, sociální, tvořivé, senzomotorické). Až do tohoto bodu se tedy s Peričem shodují. Gagné totiž také na nadání nahlíží jako na něco statického, neměnného. Ovšem talent je v jeho pojetí *dynamický* fenomén. Talentem míní soubor schopností, které jsou výsledkem interakce vloh (přirozených schopností) a vlivů prostředí či tréninku. Jedná se tedy o rozvíjené nadání. Ve výsledné podobě talentu je tak vždy obsažena zkušenostní složka. Dobře to dokumentuje následující teze: „Nadání se vyznačuje potenciálem disponovat nadprůměrnými přirozenými schopnostmi, zatímco talent se vyznačuje nadprůměrným systematickým rozvojem těchto schopností označovaných v tomto případě jako kompetence (vědomosti a dovednosti)." (Gagné 2011, 11)

To znamená, že zatímco nadání je v Gagného pojetí u člověka vrozené, talent člověka je jiný ve dvou letech a jiný v dospělosti. Neustále se vyvíjí a dokonce o něj můžeme postupem času i přijít (Gagné, 2004). Sportovec tak může mít jiný talent pro rychlobruslení například ve dvanácti letech a jiný v osmnácti letech.

Tento rozdíl lze u Gagného (2004) vyjádřit také pojmy *genotypické nadání* (nadání) a *fenotypické nadání* (talent). Talent se z nadání postupně vytváří prostřednictvím zrání vloh, formálního a neformálního učení či procvičování. Nabývá rozličných forem v závislosti na tom, jaké aktivitě se jedinec věnuje. Pro porozumění tomuto vývojovému procesu Gagné (2004) doporučuje brát v úvahu další tři komponenty, které se na proceduře podílí. Tyto komponenty označuje jako *interpersonální katalyzátory*, *katalyzátory prostředí* a náhodu.

Náhodě Gagné připisuje ze všech komponent nejvyšší důležitost. Významně ovlivňuje vzájemnou interakci jednotlivých faktorů. Především pak stojí v pozadí „dvou zásadních vrhů kostkou – vlastností, které dítě zdědí, a prostředí, do nějž se narodí" (Gagné, 2004, 136).

Vše shrnuje (Obrázek 1) ve svém *Diferencovaném modelu talentu a nadání (Differentiated Model of Giftedness and Talent – DMGT*, Gagné, 2004).

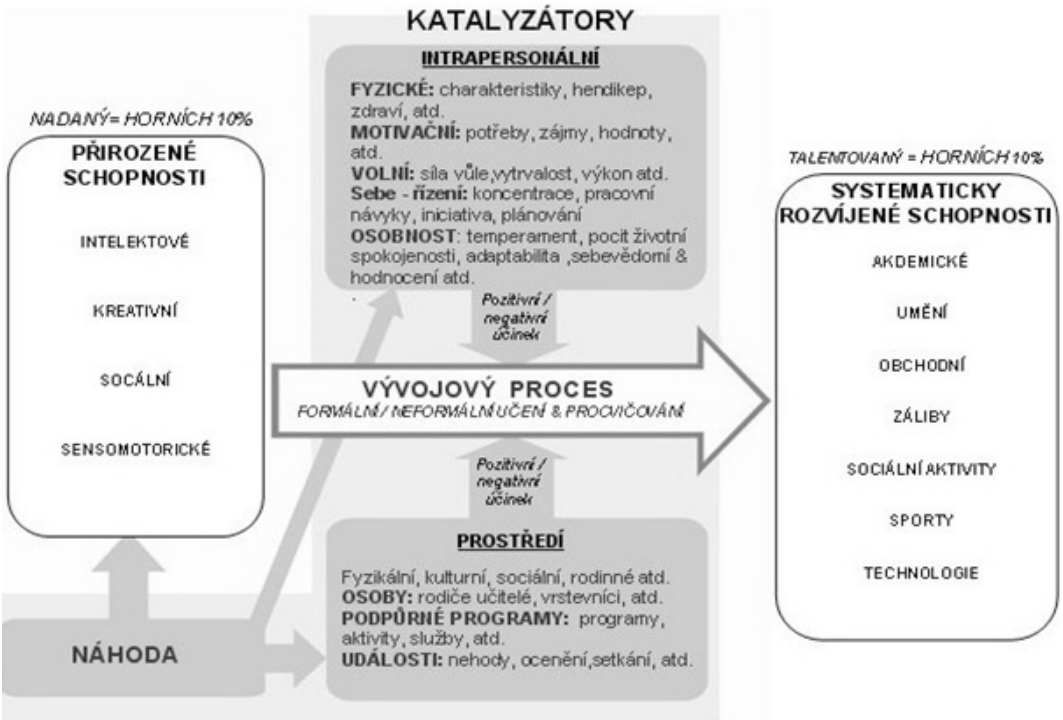

Obr. 1: Diferencovaný model talentu a nadání (Gagné, 2004)

S pojetím Gagného se u nás ztotožňuje ve sportovní oblasti například Kodým (in Dočkal, 2005), když spojuje nadání s vlohami a talent s aktuálně se projevujícími specifickými činnostmi. Nadání tedy vztahuje k dědičným dispozicím a talent již k rozvinutým, výchovou a prostředím ovlivněným projevům nadprůměrných schopností.

Domnívám se však, že toto rozlišení mezi termíny můžeme v praxi uplatnit jen velmi obtížně. Ve velké většině případů totiž hovoříme o talentu u dětí či mládeže, nikoliv však u novorozenců. Také Baker, Schorer a Cobley (2012) ke Gagného modelu poznamenávají, že jeho pojetí má sice svůj teoretický význam, ovšem z praktického hlediska identifikace sportovců s největším potenciálem má jeho diferenciace pojmů talent a nadání jen velmi malý přínos. Význam Gagného koncepcí podle nich spočívá především v popsání řady faktorů, jejichž vzájemná interakce se na výsledné podobě talentu podílí.

Psychické vlastnosti jako součást talentu

Perič (2010) uvádí, že osobnostní vlastnosti, stejně jako morálně volní rysy jsou v talentu ve sportu zastoupeny jen v omezené míře. Zastávám však odlišné stanovisko. Jednak autor ve své definici opomíjí z psychických vlastnosti kognitivní vlastnosti. Jejich důležitost v rámci identifikace sportovního talentu popisují například Reilly, Williams, Nevill a Franks (2000). Konstatují, že kognitivní vlastnosti se jeví jako vhodný ukazatel v rámci identifikace talentu, je-li zastáván komplexní, multidisciplinární přístup.

Dočkal, Musil, Palkovič, & Miklová. (1987) dále rozebírají faktory ovlivňující míru talentu, když rozlišují jeho předpokladovou a aktivizační složku. Do předpokladové složky řadí vlastnosti, které jsou základními předpoklady k úspěchu v nějaké činnosti. Jsou to jakési „nástroje činnosti". Mezi ně patří tělesné vlastnosti, schopnosti, dovednosti a vědomosti. Aktivační složka je zodpovědná za to, jak se jednotlivé nástroje z předpokladové složky uplatní v činnosti. „Dodává jim

energii, reguluje směr a vytrvalost jejich působení.“ (Dočkal et al., 1987, 40) Patří mezi ně aktivita a nespecifická motivace k činnosti, vlastnosti vůle a zaměření osobnosti (kognitivní styl), což jsou klíčové psychické vlastnosti. Gagné (2004) podobně hovoří o interpersonálních katalyzátorech. S tímto postojem se ztotožňují i další autoři jak z mimosportovního prostředí (např. Bloom, 1985; Ericcson, 2004), tak z oblasti sportu (Bailey et al., 2010; Gould, Greenleaf, Guinan, Dieffenbach, & McCann, 2001). Baker, Schorer, a Cobley (2012) dokonce tvrdí, že pokud jedinec nemá vůli, nemůžeme u něj hovořit o talentu.

Právě důležitost psychických složek popisuje i koncepce Hellera (1991; 2001), využívaná především v německy mluvících zemích. Vychází z modelu Gagného (1985). Ve svém *Mnichovském modelu nadání* (*Munich Model of Giftedness*; Heller, 2001) znázorňuje nadání jako multifaktorový konstrukt, ovlivňovaný sítí psychických činitelů (například *motivace, zájem, odolnost k stresu, centrální očekávání*) a sociálních činitelů. Spolu s prediktory – schopnostmi, se podílí na podobě výkonnosti v jednotlivých oblastech lidské činnosti. Heller mezi pojmy nadání a talent nerozlišuje, a znázorňuje i vztah dalších komponentů, které se podílejí na výkonnosti (Obr. 2).

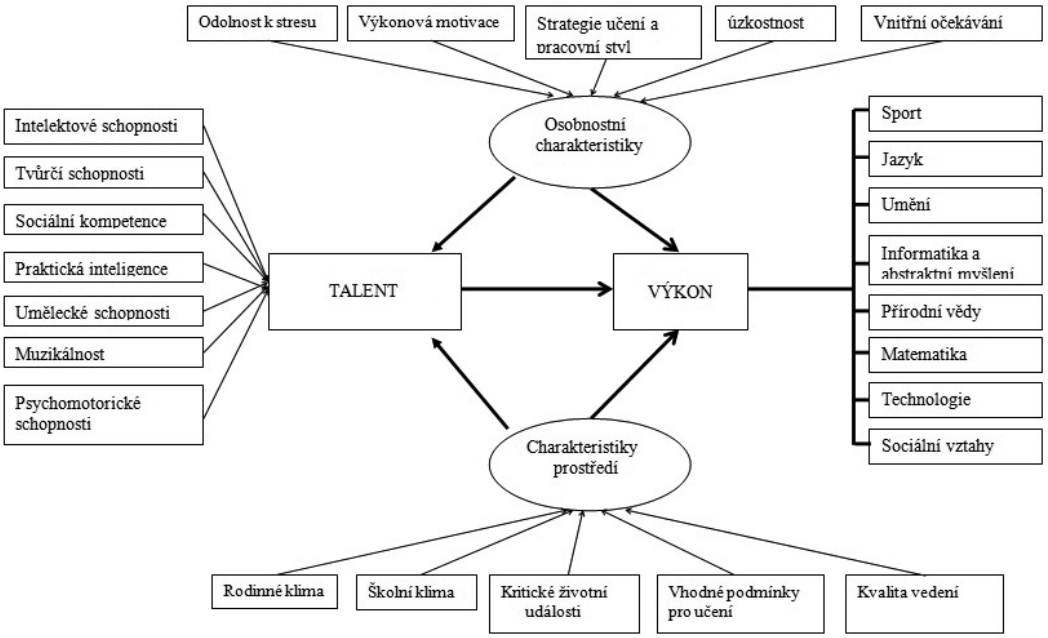

Obr. 2: Mnichovský model nadání (MMG, Heller, 2001)

Na základě závěrů jiných badatelů se tedy domnívám, že sportovní talent a nadání obsahují i významnou psychickou složku. Psychické vlastnosti se tak zásadně podílí na kvalitě talentu a nadání a neměly by být v rámci identifikace opomíjeny.

Vztah k oblasti činnosti

Koncepty nadání a talentu historicky vycházejí ze studia schopností myšlení, především inteligence – viz například práce Galtona (1962), Hollingwortha (1942) či Termana (1954). Ve sféře intelektových schopností se pak s talentem a nadáním setkáváme nejčastěji. Nejprve se spojovalo s kvalitou *g-faktoru* – obecné inteligence, která se projevuje ve veškerých kognitivních aktivitách člověka (např. Carrol, 1996; Terman, 1925). Postupně se však termíny začaly běžně užívat pro hodnocení vloh a schopností také v jiných oblastech lidské aktivity, mimo jiné i ve sportu.

V tomto kontextu je vlivnou koncepcí *teorie rozmanitých inteligencí* (*Theory of Multiple Intelligences*; Gardner, 1999). Gardner totiž vymezil devět relativně ohraničených, na sobě nezávislých oblastí, v nichž se talent a nadání může projevit (jazykové, hudební, logicko-matematické, prostorové, tělesně-pohybové, interpersonální a intrapersonální, přírodovědecké a existenciální). Mít či nemít talent v dané oblasti přímo souvisí s přítomností či absencí daného typu inteligence. Existuje však řada různých dalších klasifikací oblastí, ve kterých se může nadání či talent projevit. Heller (2001) například definuje sedm základních sfér, kde se nadání může objevit (Obrázek 2). Uvádí však, že přestože tyto oblasti jsou v literatuře citovány vůbec nejčastěji, potenciálních sfér existuje více a jejich počet záleží na teoretickém rámci či pojetí. Smékal (2004) k tématu dodává, že existuje tolik druhů nadání, kolik je druhů lidské činnosti a Csikszentmihalyi et al. (1993, 23) poznamenávají, že „talent je schvalovací nálepka, kterou klademe na rysy, které mají kladnou hodnotu v konkrétním kontextu, ve kterém žijeme". Talent tedy považují za společenský koncept.

Právě na základě oblasti, ke které se nadání či talent vztahuje, rozlišují někteří autoři mezi pojmy. Například Williams a Williams (in Dočkal, 1983) termín nadání uplatňují výlučně pro označení jedinečných schopností v intelektuální oblasti. O talentu pak hovoří, pokud se jedná o sport, hudbu či výtvarné umění. Možná i proto se v současné anglicky psané literatuře pojem nadání (giftedness) ve spojení se sportem v podstatě neobjevuje. Pokud tedy budeme talent a nadání považovat za synonyma, domnívám se, že i z důvodu konzistence s převažujícím celosvětovým stanoviskem, je vhodnější hovořit o sportovním talentu, než o nadání.

Obecný pohybový talent

V první polovině dvacátého století řada vědců (např. McCloy & Young, 1954) předpokládala existenci obecného pohybového talentu. Rozlišovali jeho dva druhy – obecný talent předvést pohyb a obecný talent naučit se pohyby. Gardner (1999) pak v této souvislosti hovoří o *tělesně-pohybové inteligenci* (*bodily-kinaesthetic intelligence*).

Tělesně-pohybová inteligence zahrnuje jak porozumění tomu, jak se věci hýbou, tak umění vystihnout tyto pohyby. Její součástí je i schopnost úspěšně řídit pohyby svého těla, zacházet manuálně zručně s předměty či anticipace pohybu. Zahrnuje jemnou i hrubou motoriku, rovnováhu, obratnost těla, umění programovat a zapamatovat si pohyby. Existenci této formy inteligence a talentu dokumentuje Gardner mimo jiné jak na jedincích, kteří v těchto činnostech vynikají, tak na těch, kteří nejsou schopni ani základní pohybové koordinace (například apraxie – chorobná porucha hybnosti a neschopnosti účelných pohybů).

Přestože je zřejmé, že pro úspěch ve sportu je nutná alespoň základní koordinace a tělesně-pohybová inteligence, zůstává otázkou, nakolik jsou základní pohybový talent (který můžeme také označit jako *pohybový g-faktor*), motorická docilita či tělesná inteligence opravdu určující pro jednotlivé sportovní disciplíny. Sílí podpora tradičního stanoviska (např. Drawatzky & Zuccato, 1967), že jednotlivá sportovní odvětví jsou natolik rozdílná ve svých požadavcích a natolik úkolově specifická, že mezi nimi existuje jen velmi malá spojitost. Tělesně-pohybová inteligence se v některých z nich uplatní jen v omezené či malé míře. Určitá její úroveň však zůstává ve většině z nich nutným předpokladem a vůbec se neprojevuje jen v některých specifických disciplínách (např. šachy). Zajímavou výzkumnou otázkou by proto bylo posoudit a srovnat, do jaké míry je pro úspěch v jednotlivých disciplínách tělesně-pohybová inteligence nezbytná.

Dynamické pojetí talentu

Talent dříve býval pokládán za něco stabilního, pevně daného, v čase trvalého. S tímto postojem se ztotožňuje i Perič (2006). V posledních letech se ve sportu stále významněji uplatňuje Simontonovo (1999; 2003; 2005) pojetí talentu, které jej nepovažuje za něco neměnného. Simonton se podrobně zabýval potenciálními aspekty, jež přispívají k rozvoji talentu. Vše popisuje

ve svém *emergeneticko-epigenetickém modelu vývoje talentu* (*Emergenic and Epigenetic Model*). Předpokládá, že jednoduché aditivní modely popisující talent jako výsledek setkání několika obecných faktorů neumožňují dostatečně zachytit variabilitu tohoto jevu v populaci. Proto doporučuje, abychom k němu přistupovali jako k vícedimenzionálnímu a multiplikativnímu procesu.

V první, *emergenetické* části svého modelu Simonton (1999) popisuje povahu individuálních rozdílů určujících talent. V druhé, *epigenetické části* se zabývá možnostmi, jak se talent může rozvíjet. Talent je podle Simontona (1999; 2005) tvořen velkým množstvím vrozených, ale i získaných komponentů, jejichž optimální konfigurace vyplývá přímo z požadavků daného oboru. Tyto komponenty mohou být jak obecné (např. pohybová inteligence), tak specifické (např. tělesná výška, stavba svalů). Vhodnost jejich kombinace podmiňuje úspěch v jakékoli oblasti lidské činnosti, tedy i ve sportu. Simonton (1999) však nepředpokládá, že se jejich účinky sčítají, ale že se jejich vlivy násobí. To v praxi znamená, že případnou nízkou úroveň některého významného atributu lze jen velmi obtížně kompenzovat, a talent se tak projeví jen v omezené míře.

Simonton (1999) je přesvědčen, že a) různé atributy talentu se vyvíjejí nezávisle na sobě, b) u každého jedince probíhá tento vývoj atributů odlišně. Z toho pak vyvozuje závěry o charakteru vývoje talentu:

1. Díky různé rychlosti dozrávání nezbytných komponentů se talent může projevit jak v raném tak v pozdějším věku, a to v závislosti na tom, kdy začne dozrávat poslední nezbytný komponent.
2. Z tohoto důvodu lze talent u člověka jen velmi obtížně identifikovat, protože vždy budeme hodnotit pouze jeho momentální stav.
3. Postupně bude kvůli dozrávání komponentů přibývat talentovaných jedinců, a naopak se budou objevovat lidé, kteří talent ztratili kvůli novým požadavkům daného oboru.
4. Z multiplikativního modelu vyplývá, že pokud je u jakéhokoli konkrétního atributu hodnota nula, či pokud je hodnota velmi nízká, vysoce rozvinutých schopností nelze dosáhnout.

Pro Simontona, podobně jako pro Gagného (2004; 2011), tedy talent není fixní kvalitou, ale v rámci vývoje se může proměňovat, nečekaně se objevovat a zase mizet. Má dynamickou *podstatu* a skládá se z vrozených i získaných složek. Tím jen podtrhuje skutečnost, jak nesnadné je talent kvůli jeho nestabilní povaze spolehlivě identifikovat. Naopak, zdůrazňuje potřebu stimulujícího prostředí jako katalyzátoru celého procesu. Tím se výrazně liší od Peričova (2006) pojetí talentu jako vrozeného a statického atributu, na jehož výslednou podobu nemá prostředí či samotný jedinec vliv. Nutno podotknout, že Simontonova (1999) koncepce je ve sportu a sportovní psychologii v anglicky psané odborné literatuře široce přijímaná.

V praxi však může být aplikace Simontonova (1999) modelu velmi obtížná. Jeho účinnost je totiž závislá na identifikaci všech aspektů, které přispívají k odborným schopnostem v jakékoli konkrétní sportovní disciplíně. Identifikace každého aspektu je zde proto nezbytná. Přesto se však domnívám, že dynamické pojetí talentu je výstižnější a v praxi uplatnitelnější – protože zdůrazňuje jak komplexnost fenoménu a možnou měnitelnost, tak zohledňuje časové hledisko.

Práh talentu a nadání

Je možné objektivně říci, kdo ještě je a kdo už není sportovně talentovaný?

Obecně se předpokládá, že výskyt talentu a jeho kvalita kopíruje Gaussovo rozložení (aplikace na IQ viz Obrázek 3).

Co se týče hodnot IQ, většinou se jako hranice talentu uvádí hodnoty vyšší než dvě směrodatné odchylky od průměru, (IQ > 130) či percentil 95, což vyděluje jako talentované 2–5 % populace.

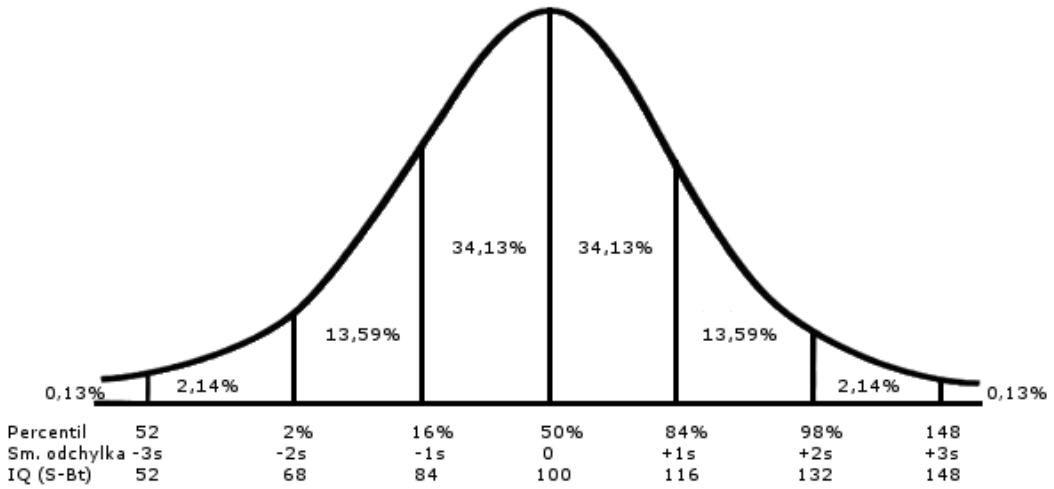

Obr. 3: Rozložení IQ podle Stanford-Binetova modelu

Perič (2010) uvádí, že hranicí talentovanosti ve sportu jsou 3 procenta. S touto hodnotou souhlasí i řada dalších autorů (Bouchard, Malina, & Pérusse, 1997; Bunc in Perič & Suchý, 2004; Joch, 1992) O jeho úrovni dále Perič hovoří jako o maximálním předvedeném výkonu. Oproti tomu však popisuje talent jako atribut, který je založen čistě na vlohách. Je však nasnadě, že v maximálním projeveném výkonu jsou obsaženy i jiné než vrozené předpoklady (stimulující prostředí, trénink, štěstí). Proto se domnívám, že Peričovo pojetí termínů není konzistentní.

Gagné (2004) stanovuje méně přísnou mez, neboť za nadané považuje 10 % populace v každé oblasti. Skupinu nadaných tak člení na pět úrovní, postupujících od „mírného" nadání až po „extrémní", kde každou úroveň tvoří 10 % úrovně předchozí. Stejně člení i koncept talentu. Při určování úrovně nadání mu jako referenční skupina slouží celá populace vrstevníků, v případě talentu pak všichni, kteří se pokusili zvládnout požadavky daného oboru a věnovali mu přibližně stejné množství času.

Velmi shovívavá kritéria pro práh talentu určuje Renzulli (1986), který tvrdí, že až 25 % populace lze považovat za talentované. Nejbenevolentnější postoj k prahu talentovanosti zaujímají Ericsson, Krampe a Tesch-Römer (1993). Uvádí, že mimořádných výkonů může dosáhnout téměř každý jedinec, pokud je ochotný investovat dostatek energie do rozvoje svých vloh. Proto žádnou hranici nevytyčují.

Nejednotné postoje vědců naznačují, že objektivně určit hranici talentovanosti nelze. Je tomu tak i proto, že výskyt talentu představuje souvislé kontinuum. Hranice tak bude vždy podléhat subjektivnímu názoru, ať už badatele či trenéra. Každý z nich totiž může mít kritéria nastavena odlišně. Mudrák (2009, 18) proto konstatuje, že „práh nadání je v převážné většině případů určován arbitrárně, spíše než z výsledků výzkumů vychází z teoretického přesvědčení autorů či z praktických ohledů." Mudrák (2013) dále konstatuje, že badatelé-nativisté, kteří zdůrazňují vrozenou složku talentu nutnou pro rozvoj výjimečného výkonu, obyčejně stanovují vyšší hranici než enviromentalisté. Toto jeho přesvědčení potvrzuje právě rozdíl v hranicích talentu stanovených Peričem (2010) a Bouchardem, Malinou, & Pérussem (1997) na straně jedné a Gagném (2004), Renzullim (1986) a Ericssonem et al. (1993) na straně druhé.

Domnívám se, že výhodou širších hranic je to, že z větší části zahrnují i jedince, u kterých talent nemusí být na první pohled viditelný a snadno identifikovatelný. Tento postoj pak obhajuje Simontonovo (1999) pojetí talentu, které zdůrazňuje obtížnost jeho přesné identifikace.

Na druhou stranu pak takto široké hranice mohou zahrnovat i řadu sportovců, který potenciál pro vrcholový sport nemají.

Specifika sportovní oblasti

Sportovní oblast má v kontextu talentu a nadání svá specifika. Pokud se totiž hovoří o talentu ve sportu, je potřeba si uvědomit, že období špičkové výkonnosti u sportovců obecně končí dříve než ve většině ostatních oblastech lidské aktivity. Také doba jejího trvání bývá obvykle relativně krátká. Zatímco hudebník či vědec může být na vrcholu sil ještě v šedesáti, někdy dokonce i v sedmdesáti letech, většina sportovců už ve věku okolo 35 let odchází do „důchodu". V některých sportech/disciplínách, které bývají označovány jako sporty rané specializace, dokonce sportovní kariéra nezřídka končí už ve dvaceti letech.

Ve sportu je také možné relativně přesně posuzovat výkon, který v dlouhodobém horizontu talent podmiňuje. Ve většině disciplín je totiž objektivně měřitelný (např. za jaký čas doběhne sprinter 100 metrů) a jednotliví sportovci jsou vzájemně srovnatelní (pořadí v závodě). Tím se odlišuje oproti jiným oblastem lidské činnosti – jako je například věda, či umění.

ZÁVĚR

Na základě analýzy poznatků lze shrnout klíčové body jako východiska pro vymezení pojmů talent a nadání ve sportovní oblasti.

1. Jedná se o potenciál k budoucímu výkonu.
2. Je to dynamický, v čase se vyvíjející atribut.
3. Skládá se z vrozených i získaných komponent, které podléhají zrání a učení.
4. Většina badatelů považuje termíny za synonyma. Ti, kteří poukazují na jejich odlišnost, je rozlišují podle různé kvality, nikoli podle kvantity. Více se uplatňuje pojem talent.
5. Vztahují se k lidské činnosti – na různých úrovních od velmi obecné (*g-faktor*) až po specifickou.
6. Hranice talentovanosti je určována různě a podléhá přesvědčení badatele.
7. Psychické vlastnosti jsou důležitou složkou talentu, řada z nich podmiňuje jeho růst a vývoj.

V těchto základních bodech se liší od Peričovy definice. Zároveň se domnívám, že termíny talent a nadání v oblasti sportu lze považovat za synonyma – přestože jejich rozlišení může mít jistou teoretickou významnost, jako v koncepci Gagného. Termín talent z důvodu konzistence s jinými autory pokládám za vhodnější. Shrnuto: talent ve sportu lze považovat za potenciál k budoucímu výkonu. Předznamenává množství vynaloženého úsilí nutného k dosažení určité výkonnostní úrovně, i její maximální výši. Zahrnuje jak vrozené vlohy a z nich se vyvíjející schopnosti, tak i další vlivy nutné k výkonnostnímu růstu sportovce – podmíněné především psychickými vlastnostmi. Talent je dynamický, tedy rozvíjející se fenomén, podléhající působení zrání, náhody, prostředí či procvičování. Vztahuje se ke konkrétní sportovní disciplíně, přičemž jen menšina lidí je talentovaná. Práh sportovního talentu je arbitrární.

CONCLUSION

Based on an analysis of the findings, several key points can be summarised in order to define the concepts of talent and giftedness within the field of sport.

8. It is a potential for future performance.
9. It is a dynamic attribute that develops with time.
10. It constitutes of innate and gained components subject to maturation and learning.
11. A majority of researchers regards the terms as synonymous. Those pointing out their dissimilarity distinguish the terms based on their quality and not quantity. The term talent is more widely used in the field of sport.
12. It refers to human actions – varying on diverse levels from general (*the g factor*) to specific.
13. The talent threshold is determined diversely and is subordinate to the researcher's belief.
14. Psychological characteristics are a significant component of talent with many of them conditioning its growth and development.

These fundamental points differ from the definition of Perič. I also believe that the terms talent and giftedness in the sport field can be regarded as synonymous – despite the fact that their differentiation might render certain theoretical significance, as in Gagné's conception. Based on the consistency with other authors, I consider the term talent more suitable. In summary, talent in sport can be viewed as a potential for future performance. It determines the amount of the effort needed to reach certain performance level, including its maximum quality. It is comprised of both innate predispositions and subsequent skills, and other influences necessary for athletes' performance growth – primarily psychological characteristics. Talent is a dynamic, and varying phenomenon, subject to maturation, chance, environment and practise. It is linked to a specific sport discipline with only a minority of people being talented. The sport talent threshold is arbitrary.

Reference

Abbott, A., & Collins, D. (2002). A Theoretical and empirical analysis of a 'State of the Art' talent identification model. *High Ability Studies, 13*(2), 157–178.

Abbott, A., Collins, D., Martindale, R., & Sowerby, K. (2002). *Talent identification and development: An academic review.* Edinburgh: Sportscotland.

Bailey, R., Collins, D., Ford, P., MacNamara, A., Toms, M., & Pearce, G. (2010). *Participant development in sport: An academic review*. Great Britain: Sports Coach UK, National Coaching Foundation.

Baker, J., Schorer, J., & Cobley, S. (2012). *Talent identification and development in sport: Internationalperspectives*. Abingdon, UK: Routledge.

Bloom, B. S. (1985). *Developing Talent in Young People*. New York: Ballantine Books.

Bouchard, C., Malina, R. M., & Pérusse, L. (1997). *Genetics of Fitness and Physical Performance.* Champaign, IL: Human Kinetics.

Bunc. V. (2004). Současné pohledy na identifikaci sportovního talentu (na příkladu biatlonu a fotbalu). In: Perič, T., Suchý, J. (Eds.) *Identifikace pohybových talentů* (pp. 19–24). UK FTVS.

Carrol, J. B. (1996). A Three Stratum Theory of Intelligence: Spearman's Contribution. In I. Dennis, P. Tapsfield (Eds.). *Human Abilities: Their Nature and Measurement* (1–18). NJ: Lawrence Erblaum.

Ceci, S. J. (1996). *On Intelligence: A Bioecological Treatise on Intellectual Development*. Harvard: First Harvard University Press.

Csikszentmihalyi, M., Rathunde, K., & Whalen, S. (1993). *Talented teenagers: The Roots of success and dailure.* New York: Cambridge University Press.

Davis, G. A., & Rimm, S. B. (1998). *Education of the Gifted and Talented* (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Dočkal, V. (1983). K problémom definovania pojmov nadanie a talent. Československá psychologie, 23(2), 120–137.

Drawatzky, J. N., & Zuccato, F. C. (1967). Interrelationship between selected measures of static and dynamic balance. *Research Quarterly, 38*, 509–510.

Durand-Bush, N., & Salmela, J. H. (2001). The development of talent in sport. *Sport Psychologist*, *20*, 269–284.

Ericcson, K. A. (2004). Deliberate Practice and the Acquisition and Maintenance of Expert Performance in Medicine and Related Domains. *Academic Medicine, 79*(10), 370–381.

Ericsson, K. A., Krampe, R. T., & Tesch-Römer, C. (1993). The Role of Deliberate Practice in Acquisition of Expert Performance. *Psychological Review100*, 363–406.

Gagné, F. (1985). Giftedness and Talent: Reexamining a Reexamination of the Definitions. *Gifted Child Quarterly, 29*, 103–112.

Gagné, F. (2004). Transforming gifts into talents: the DMGT as a Developmental theory. *High Ability Studies*, *15*(2), 119–147.

Gagné, F. (2011). Academic Talent Development and the Equity Issue in Gifted Education. *Talent Development & Excellence, 3*(1), 3–22.

Galton, F., & Darlington, C. D. (1962). *Hereditary Genius. An Inquiry Into Its Laws and Consequences. Introd. by CD Darlington*. World.

Gardner, H. (1999). *Intelligence Reframed. Multiple intelligences for the 21st century.* New York: Basic Books.

Geron, E. (1978). Psychological Assessment of Sport Giftedness. In U. Simri (Ed.). *Proceedings of International Symposium on Psychological Assessment in Sport* (pp. 216–231). Netanya, Israel: Wingate Institute for Physical Education and Sport.

Gould, D., Greenleaf, C., Guinan, D., Dieffenbach, K., & McCann, S. (2001). Pursuing performance excellence: Lessons learned from Olympic athletes and coaches. *Journal of Performance Excellence, 4,* 21–43.

Heller, K. A. (2001). *Hochbegabung im Kindes- und Jugendalter [High Ability in Childhood and Youth]* (2nd ed.). Göttingen: Hogrefe.

Heller, K. A. (Ed.). (1991). *Begabungsdiagnostik in der Schul- und Erziehungsberatung [Identification of Gifted Students*]. Bern: Huber.

Hollingworth, L. S. (1942). *Children above IQ 180: Origin and Development*. New York: World Books.

Howe, M. J. A., Davidson, J. W., & Sloboda, J. A. (1998). Innate talents: Reality or myth? *Behavioural and Brain Sciences, 21,* 399–442.

Hříbková, L. (2009). *Nadání a nadaní.* Praha: Grada Publishing.

Jensen, A. R. (1999). The g factor: the science of mental ability. *Psicothema, 11*(2), 445–446.

Joch, W. (1992) *Das sportliche Talent: Talenterkenung-Talentforderung-Talentperspektiven*. Aachen: Mayer und Mayer.

McCloy, C. H., & Young, N. D. (1954). *Test and measurements in health and physical education* (3rd ed.). New York: Appleton-Century-Crofts.

McGill, D., L. (1986). *Psychological dynamics of Sport* Champaign: Human Kinetics.

McGue, M., & Bouchard Jr, T. J. (1998). Genetic and environmental influences on human behavioral differences. *Annual review of neuroscience*, *21*(1), 1–24.

Mönks, F. J., & Mason, E. J. (2000). Developmental Psychology and Giftedness: Theories. *International handbook of giftedness and talent*, 141.

Mudrák, J., & Zábrodská, K. (2013). Lidský potenciál jako psychologický konstrukt. Československá psychologie, 57(3), 201–217.

Mudrák, J. (2009). Cesty k vrcholu: Faktory rozvoje výjimečného výkonu. *(Doctoral Disserattion)*. Retrieved (26.3. 2013) from World Wide Web: http://is.muni.cz/th/44406/fss_d/Disertacni_prace_ JMudrak.pdf

Diderot, E. (2001). CDR. *Praha: Diderot, sro*.

Perič, T. (2006). *Výběr sportovních talentů*. Praha: Grada Publishing.

Perič, T., & Suchý, J. (2010). *Identifikace sportovních talentů.* Praha: Nakladatelství Karolinum.

Petrusek, M., & Vodáková, A. (1996). *Velký sociologický slovník (Vol. 2).* Karolinum.

Portešová, Š. (2005). Poznávací charakteristiky rozumově nadaných předškoláků. In L. Šulová (Ed.). *Problémové dítě a hra* (pp. 20–35), Praha: Raabe.

Reilly, T., Williams, A. M., Nevill, A., & Franks, A. (2000). A multidisciplinary approach to talent identification in soccer. *Journal of sports sciences*, *18*(9), 695–702.

Renzulli, J. S. (1986). The Three-ring Conception of Giftedness: A Developmental Model for Creative Productivity. In R. J. Sternberg, J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of Giftedness* (pp. 53–92). New York: Cambridge University Press.

Riordan, J. (1993). Rewriting Soviet sports history. *Journal of Sport History*, *20*(2), 247–258.

Simonton, D. K. (1999). Talent and its development: An emergenic and epigenetic model. *Psychological Review, 106,* 435–457.

Simonton, D. K. (2005). Giftedness and Genetics: The Emergenic-Epigenetic Model and its Implications. *Journal for the Education of the Gifted, 28*(3/4)*,* 270–286.

Sternberg, R. J. (2003). Giftedness According to the Theory of Successful Intelligence. In N. Colangelo, G. A. Davis (Eds.). *Handbook of Gifted Education (*3rd ed.) (pp. 88–99). NJ: Pearson Education.

Tannenbaum, A. J. (2003). Nature and Nurture of Giftedness. In N. Colangelo, G. A. Davis (Eds.). *Handbook of Gifted Education* (3rd ed.) (45–49). NJ: Pearson Education.

Terman, L. M. (1925). *Mental and Physical Traits of a Thousand Gifted Children (I).* Stanford, CA: Stanford University Press.

Terman, L. M. (1954). The Discovery and Encouragement of Exceptional Talent. In W. B. Barbe, J. Renzulli. (Eds.). *Psychology and Education of the Gifted* (pp. 5–19). New York: Irvington Publisher.

Volkov, V. M., & Filin, V. P. (1983). *Sport Selection*. Physical Culture and Sport. Moscow.

Yun Dai, D., & Coleman, L. J. (2005). Introduction to the Special Issue on Nature, Nurture and Development of Exceptional Competence. *Journal for the Education of the Gifted, 28,* (3/4), 254–269.

Kontakt na autora:

Mgr. Michal Vičar
vicar@fsps.muni.cz
Fakulta sportovních studii, Masarykova univerzita,
Kamenice 5, 625 00 Brno, Česká republika